

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УРОКІВ ЧИТАННЯ У РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Підгурська В. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

У Концепції Нової української школи пріоритетом визначено формування в учнів життєвих компетентностей, що забезпечують їхню успішну самореалізацію в навчанні, професійній діяльності та повсякденному житті. Особливе місце серед ключових компетентностей, окреслених у Державному стандарті початкової освіти, посідають ті, що пов'язані з розвитком емоційного інтелекту: вміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях, розв'язувати проблеми, оцінювати ризики, ухвалювати виважені рішення, ефективно співпрацювати, виявляти ініціативність і творчість [1]. Відповідно освітній процес у початковій школі спрямований не лише на засвоєння знань, а й на розвиток емоційної сфери дитини — здатності усвідомлювати, виражати та регулювати власні емоції, розуміти емоційні стани інших.

Поняття «емоційний інтелект» увійшло до наукового обігу завдяки дослідженням американських психологів Джона Маєра та Пітера Саловея, які визначили його як сукупність когнітивних здібностей, що забезпечують розуміння власних і чужих емоцій, вміння їх розрізняти та використовувати для регуляції мислення і поведінки [4].

Проблема сутності та структури емоційного інтелекту висвітлена у працях зарубіжних (Дж. Каур, С. Фішер, Х. Вейзингер, Дж. Сіаррочі, К. Саарні, К. Стайнер та ін.) і українських учених (О. Бакаленко, С. Дерев'янка, В. Зарицька, І. Калініченко, Л. Курганська, О. Милославська, Н. Коврига, А. Нагорна, О. Остапчук, І. Синельникова та ін.). Розвиток емоційного інтелекту в початковій

школі, зокрема на уроках мовно-літературної галузі, досліджували Т. Дорошенко, С. Луців, Ю. Найда, В. Науменко, О. Савченко, Ю. Савченко, І. Сухопара, Р. Шиян та ін.

У вітчизняній науковій літературі представлено різні підходи до тлумачення поняття «емоційний інтелект». Так, О. Мельник визначає емоційний інтелект як інтегративну особистісну властивість, що поєднує афективні та інтелектуальні складники, сприяє розумінню власних емоцій і емоцій інших людей, забезпечує адаптацію до соціуму, рефлексію (самопізнання) та регуляцію власної поведінки й діяльності [2, с. 53]. І. Сухопара розглядає емоційний інтелект як здатність виражати й усвідомлювати власні емоції та емоційні переживання інших, керувати ними, підпорядковувати емоції розуму, впливати на емоційний стан інших задля встановлення доброзичливих, толерантних стосунків, досягнення мети й успіху [3, с. 100].

Попри різноманітність тлумачень, спільним для них є розуміння емоційного інтелекту як здатності людини розпізнавати, усвідомлювати й регулювати власні емоції, а також розуміти емоційні стани інших людей і відповідно будувати взаємодію.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку емоційного інтелекту, оскільки в цей час інтенсивно розвиваються емоційна й когнітивна сфери дитини. Учні краще засвоюють емоційно забарвлену інформацію, що сприяє розвитку мислення, уваги та пам'яті, тому важливо застосовувати методи й форми навчання, відповідні їхнім віковим особливостям.

Ефективним засобом є організація навчання на засадах активної взаємодії: робота в парах і групах розвиває комунікативні вміння, здатність аргументувати, досягати згоди й усвідомлювати емоції. Високий емоційний відгук також забезпечують ранкові зустрічі, конкурси, квести, вікторини, турніри та проєктна діяльність.

Особливу роль у розвитку емоційної сфери відіграє гра, яка є природною формою діяльності дитини молодшого шкільного віку. У процесі гри учні не лише досягають поставлених цілей, а й переживають ситуації успіху, що сприяє

формуванню позитивної самооцінки та віри у власні можливості. Не менш значущою є театралізована діяльність, яка відкриває широкі можливості для емоційного розвитку. Вона допомагає дітям глибше розуміти емоційні стани персонажів, перевтілюватися в них, відтворювати різноманітні почуття — від радості й захоплення до суму, розчарування чи сумніву. Театралізація сприяє зниженню емоційної напруги, формуванню довіри в колективі, розвитку емпатії та здатності до самовираження.

Ефективним інструментом розвитку емоційного інтелекту здобувачів освіти є систематичне використання навчальних анімаційних фільмів. Мультиплікація, органічно наближена до дитячого способу сприйняття світу, гармонійно поєднує елементи гри, уяви та яскравої образності, що значно підсилює її емоційно-виховний потенціал. Саме завдяки доступності та емоційній насиченості анімаційний контент стає дієвим засобом впливу на почуттєву сферу дитини. Перегляд мультфільмів у поєднанні з цілеспрямованим педагогічним обговоренням сприяє формуванню уявлень про базові моральні категорії — добро і зло, справедливість і відповідальність, розвиває вміння аналізувати поведінку персонажів, формує елементи критичного мислення та розширює загальний світогляд учнів.

Водночас вагомий ресурс для становлення емоційного інтелекту містить художня література. Дитячі літературні твори синтезують естетичний і морально-ціннісний аспекти, презентуючи добро як соціально схвальну й привабливу модель поведінки, а зло — як небажане й негативно оцінюване явище. Читання художніх текстів не лише збагачує емоційний досвід дитини, а й активізує співпереживання, формує здатність до емпатії, стимулює моральну рефлексію та сприяє виробленню соціально прийнятних моделей поведінки. Важливо підкреслити, що добір літератури має здійснюватися з урахуванням вікових, індивідуально-психологічних особливостей учнів, а також рівня їхнього читацького розвитку. Особливе значення для емоційного розвитку дітей має читання казок. Воно сприяє психологічному становленню особистості,

формуванню здатності розуміти мотиви поведінки героїв, співпереживати їм, проявляти чуйність і терпимість.

У процесі роботи з художніми текстами доцільно застосовувати методичні прийоми, спрямовані на поглиблене емоційне залучення школярів до змісту прочитаного. Зокрема, ефективними є завдання на уявне перевтілення в персонажів, аналіз і пояснення їхніх вчинків та мотивів, моделювання альтернативних варіантів поведінки, а також порівняння контрастних образів. Такий підхід сприяє усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків між емоційними станами та поведінкою людини, допомагає зрозуміти вплив власних дій на інших і формує здатність до емоційної саморегуляції та відповідального вибору в реальних життєвих ситуаціях.

Уроки читання виступають ефективним інструментом розвитку емоційної сфери учнів. Вони покликані не лише формувати читацьку та комунікативну компетентності, а й збагачувати емоційний досвід учнів. У ході таких уроків діти вчаться описувати власні почуття, розпізнавати емоції героїв, аналізувати морально-етичні проблеми, знаходити в текстах мовні засоби вираження емоцій.

Розвиток емоційного інтелекту передбачає системне використання різноманітних вправ і завдань, зокрема релаксаційних хвилинок, асоціативних практик, елементів арттерапії (ігрова терапія, казкотерапія, кольоротерапія, пісочна терапія тощо). Ефективними є такі методичні прийоми, як прогнозування змісту твору, творче продовження тексту, трансформація образів персонажів, створення асоціативних характеристик, використання особистого досвіду учнів. З огляду на обмежений словниковий запас молодших школярів, доцільним є впровадження таких інструментів, як «Словник емоцій» та «Щоденник емоцій». Ведення щоденника допомагає дітям усвідомлювати власні переживання, аналізувати їх причини, відстежувати емоційні реакції та поступово навчатися саморегуляції.

Творчі завдання відіграють важливу роль у розвитку емоційного інтелекту, оскільки допомагають учням адекватно виражати почуття, усвідомлювати причини їх виникнення та керувати ними. Занурення в емоційний світ

персонажів сприяє глибшому розумінню їхніх вчинків, формуванню власного ставлення до прочитаного та розвитку емпатії. Важливим аспектом є також розвиток уміння розпізнавати емоції інших людей у процесі спільної діяльності. Це сприяє формуванню навичок доброзичливого спілкування, взаємоповаги, емпатії та створенню позитивного психологічного клімату в класі.

Необхідною умовою є створення емоційно комфортного середовища в класі, заснованого на довірі, підтримці й толерантності. Позитивний емоційний клімат, значною мірою залежний від емоційної компетентності вчителя, сприяє відкритому вираженню почуттів, розвитку творчості та успішній самореалізації учнів.

Отже, систематичне поєднання емоційного й когнітивного компонентів на уроках літературного читання є важливою умовою ефективного розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 23.04.2026).
2. Мельник О. Підготовка вчителів початкових класів до формування емоційного інтелекту учнів. Початкова школа. 2019. No 11. С. 51–55.
3. Сухопара І. Потенціал гри в розвитку емоційного інтелекту молодших школярів на уроках читання Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету (2). с. 97-107.
4. Salovey, P., & Mayer, J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*. 1989. 9(3), 185–211.